

TUULA TUOMINEN

*Arjen toimijuus aikuissosiaalityön
nuorilla miesasiakkailla*

*Tutkimus sosiaalitoimen miesasiakkaiden toimijuudesta omassa
arjessaan*

Lisensiaatintutkimus

Sosiaalityö

Itä-Suomen yliopisto

Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Kuopio

2021

Tuula Tuominen, Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkailla
Lisensiaatintutkimus, 2021
Marginalisaatiokysymysten erikoisala
Itä-Suomen yliopisto, yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta

Ohjaajat:
YTT, Juha Hämäläinen, YTT Jari Heinonen

Author: Tuominen, Tuula

Head Title: The everyday agency of young male service users in adult social work practice

University of Eastern Finland

Faculty of Social Sciences and Business Studies, 2021

Licentiate thesis

ABSTRACT

In this article compilation licentiate thesis, I study the life and agency of young men, who are long-term clients of adult social work, in their daily lives. The research material consists of nine interviews, which I thematized with a deeper look at the three main themes of everyday life: place-basedness, social relations and working life. I wanted to study what social work clientage means to young men and whether social work strengthens their agency. In addition, I examine how men themselves determine when a person can be defined as socially excluded and whether they themselves have experienced being in that situation. I analyze the interviews with data-driven content analysis.

In my study, the everyday agency of young long-term male social work clients under the age of 30, appeared to be much more diverse and stronger than is often thought. The men took care of their homes, made food, played in a band, or wrote poems, helped their grandparents with housework, and played sports. Social work clients strengthened their agency when a strong relationship was formed with the social worker and the interaction was based on trust, genuine interest, and familiarity. But achieving this took time in many ways.

A person is defined as excluded when he or she is alone at home and isolated, or when he or she has mental health problems. Some men said they were close to exclusion, but generally, this was not the case. The prevailing perception in our society of being excluded from working life as a measure of exclusion was not mentioned as the sole reason for that situation by anyone. Some men said they have been close to social exclusion, but mainly that was not how they experienced their lives. Now they know how to use their agency in their everyday lives. And in doing so, it also strengthened their feelings of belonging to something.

Keywords: agency, everyday life, social work, young man

Tuominen Tuula Anneli

Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkaila
Itä-Suomen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja kauppatieteiden tiedekunta, 2021

Lisensiaatintutkimus

ABSTRAKTI

Artikkelimuotoisessa lisensiaatin tutkielmassa tutkin aikuissosiaalityön pitkäaikaisasiakkaina olevien nuorten miesten elämää ja toimijuutta omassa arjessaan. Tutkimusaineistona on yhdeksän haastattelua, jotka teemoittelin arjen osa-alueisiin keskittyen syvemmissä tarkastelussa kolmeen pääteemaan: paikkasidonaisuus, sosiaaliset suhteet ja työelämä. Halusin myös tietää, mitä nuorille miehille merkitsee sosiaalityön asiakkuus ja vahvistaako sosiaalityö heidän toimijuuttansa. Lisäksi tutkin miten miehet itse määrittelevät, milloin ihminen on heidän mielestään syrjäytynyt ja ovatko he itse kokeneet olleensa kyseisessä tilanteessa. Analysoin haastattelut aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Nuorten alle 30-vuotiaiden sosiaalitoimen pitkäaikaisten miesasiakkaiden arjen toimijuus näyttäytyi tutkimuksessani paljon moninaisempana ja vahvempana, kuin monesti osataan ajatella. Miehet huolehtivat kodistaan, tekivät ruokaa, soittivat bändissä tai kirjoittivat runoja, auttoivat isovanhempaansa talon töissä tai harrastivat urheilua. Sosiaalitoimen asiakkuus vahvisti heidän toimijuuttansa silloin, kun sosiaalityöntekijään oli muodostunut vahva suhde ja vuorovaikutus perustui luottamukseen, aitoon kiinnostukseen ja tuttuuteen. Mutta tämän saavuttaminen vaati monella tapaa aikaa.

Syrjäytyneeksi ihminen määriteltiin silloin, kun hän jää yksin kotiin ja eristäytyy, tai kun hänellä on mielenterveysongelmia. Yhteiskunnassamme vallalla olevaa käsitystä työelämän ulkopuolelle jäämisestä syrjäytyneisyyden mittarina, ei maininnut yksinomaan kukaan. Osa miehistä sanoi olleensa lähellä syrjäytymistä, mutta pääsääntöisesti näin ei koettu. Omaa toimijuutta pystyttiin nyt arjessa toteuttamaan, mikä vahvisti kuuluvuuden tunnetta.

Avainsanat: toimijuus, arki, sosiaalityö, nuori mies

Artikkelin taustaa

Matka tämän lisensiaattityön ja artikkelin valmistumiseen on pitkä ja palautuu vuoteen 2009, jolloin aloitin sosiaalityön lisensiaatinkoulutuksen erikoisalana marginalisaatiokysymysten sosiaalityö. Kyseinen koulutus oli ammatillisesti painottunut tieteellinen jatkokoulutus, jota järjesti valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet. Kotiyliopistona minulla oli Itä-Suomen yliopisto. Työskentelin tuolloin keskisuuren kunnan aikuissosiaalityössä ja olin koko sosiaalityön urani tehnyt pääsääntöisesti erilaisissa aikuissosiaalityön työtehtävissä. Täten oli luontevaa valita erikoistumisalaksi marginalisaatiokysymysten sosiaalityö ja tutkimukseni taustakehikoksi aikuissosiaalityö.

Aloittaessani jatko-opinnot, olin kiinnostunut asunnottomuuskyseksistä ja jollain tapaa erityisen marginaalissa elävien ihmisten elämästä. Pian aloin kuitenkin pyöritellä mielessäni ajatusta syrjäytyneisyysystematiikasta, jota eri tiedotusvälineet toivat näyttävästi esille ja presidenttiä myöten asian ratkaisemiseksi kehiteltiin erilaisia ohjelmia. Itseäni häiritsi julkisessa keskustelussa erityisesti se, miten löyhästi syrjäytynyt-termiä käytettiin kuvaamaan ihmisiä ja koko heidän elämäänsä. Lisäksi ihminen määriteltiin syrjäytyneeksi monta kertaa vain sen mukaan, mikä hänen positionsa työ- tai opiskelu elämän suhteen on. Tästä virisi ajatus kuulla näitä ihmisiä, useimmiten miehiä, jotka olivat tämän keskustelun keskiössä, pääsemättä itse sanomaan siihen juuri sanaakaan. Oman sosiaalityön taustani vuoksi olin myös halukas kuulemaan, miten nämä nuoret miehet kokivat sosiaalityön asiakkuuden ja sen antaman avun.

Minulle oli selvää alusta pitäen, että haluan haastatella tutkimukseeni nimenomaan asiakkaita, en työntekijöitä, koska ajattelin ja ajattelen edelleen, että mikäli haluamme kehittää yhteiskuntaa tai parempia palveluita ja saada ilmiöstä kunnolla ymmärrystä, tulee meidän kysyä asiasta ensisijaisesti palvelujen käyttäjiltä. Halusin tietää, mistä nuorten miesten arki koostuu ja tutkimuskysymyksiksi muotoutui seuraavat: 1. Millainen on nuorten alle 30-vuotiaiden sosiaalitoimen miesasiakkaiden elämäntapa? 2. Kokevatko miehet olevansa jollain tapaa sivussa tai marginaalissa? 3. Millaista palvelua tai tukea miehet ovat sosiaalitoimistosta saaneet? Sittemmin tutkimuskysymykset muotoituivat hiukan erilaisiksi tämän artikkelin kirjoitusprosessin myötä, mutta siitä tuonnempana.

Kohderyhmän tavoittaminen haastateltavaksi osoittautui varsin haasteelliseksi, olen kuvannut sitä sivulta 12 lähtien. Mutta olen vieläkin erittäin tyytyväinen, että onnistuin tavoittamaan nämä yhdeksän haastateltavaa. Artikkelia kirjoittaessani ajattelin, että haastattelut antavat edelleen ajankohtaista kuvaa eikä aihe ole vanhentunut. Haastatteluni kestivät lyhimmillään 33 minuuttia ja pisimmillään tunti yhdeksän minuuttia. Keskimäärin haastattelut kestivät noin 40 minuuttia. Haastattelut on tehty aikavälillä marraskuu 2011 - kesäkuu 2012. Haastattelut tuottivat litteroituna tekstinä ykkösrivivälillä 109 sivua. Litteroin haastattelut sanasta sanaan, otin mukaan miltei kaikki täytesanatkin, koska koin niiden tuovan tietynlaisen epäröinnin ja toisaalta tiettyjen aihealueiden puhumisen vaikeuden esiin. Joissain kohdissa ne myös määrittävät sisältöä.

Aloitin aineiston analyysin teemahaastattelun teemoista, jotka toimivat alustavana jäsennyksenä (Eskola & Suoranta 1998, 152). Palasin tutkimuskysymyksiini ja niiden alakysymyksiin eli ensimmäiseksi aloin etsiä haastatteluista miesten arkeen liittyviä asioita: Mistä nuorten miesten arki koostuu? Tein tämän käytännössä perinteisesti värikyniä apuna käyttäen eli ympyröin vastauksista kaikki nykyhetkeen ja arjen kulumiseen liittyvän kerronnan teemat. Tämän jälkeen kokosin asiat vielä tekstinkäsittelyohjelmalla (käyttäen apuna leikkaa-liimaa tekniikkaa) eli poimin kaikkien haastateltavien vastauksista litteroituna ns. raakamateriaalina mitä he sanoivat esim. kodista, sosiaalisista suhteista tai työttömyydestä. Sama tekniikka on kuvailtu Eskolan & Suorannan (emt., 155) kirjassa suoritetun manuaalisesti teemakorttein ja saksia käyttäen.

Tutkimukseni jäi vuosiksi ns. pöytälaatikkoon, vaikka olin kirjoittanut monografiaa jo reilun 100 sivua. Maaliskuussa 2019 tuli tieto työverkostojen kautta, että professori Aila-Leena Matthies etsi mahdolliseen uuteen, aikuissosiaalityötä käsittelevään teokseen kirjoittajaa, joka voisi käsitellä jollain tapaa aikuissosiaalityötä ja sukupuolta (miesasiakkaiden suuri määrä ja naisauttajat) miestutkimuksen näkökulmasta. Erinäisten keskustelujen jälkeen kirjoitin abstraktin tutkimuksestani ja luku haluttiin mukaan kirjaan.

Kirjoitusprosessin alussa päädyimme yhteisymmärryksessä kirjan toimittajien - Matthiesin lisäksi Kati Turtiaisen ja Anu-Riina Svenlinin - kanssa näkökulman rajaamiseen käsitteellisesti arkeen jättäen elämäntapa -käsitteen pois. Uutena

käsitteenä ja koko artikkelin kehikkona päätimme kirjan toimittajien kanssa painottaa tutkimuksessa ja analyysissä toimijuuskäsitettä. Artikkelin kirjoittaminen jatkui toimittajien vahvassa ohjauksessa ja myös Gaudeamuksen asettamien raamien mukaisesti. Lukijan on huomioitava, että esimerkiksi lähdeluettelo ja -viittaus -merkinnät noudattavat kustantajan vaateita. Samoin kirjan ohjenuorana oli, että tarkoituksena ei ole esitellä mahdollisimman paljon lähteitä, joten luvustani saattaa puuttua joitakin keskeisiä aikuissosiaalityön teoksia. Alun perin olin myös ajatellut tuovani enemmän nuorten miesten ääntä esiin eli haastattelulainauksia, mutta artikkelin lyhyt sivumäärä ja kustantaja ohjeet eivät tätä sallineet.

Artikkeli on arvioitu kahden anonyymin vertaisarvioijan toimesta. Näiden ja tehtyjen korjausten jälkeen taittaja vielä tarkisti tekstit lähdemerkintöineen sekä toivoi muutamia korjauksia. Prosessi oli vaativa, mutta kaiken kaikkiaan erittäin opettava. Opintojeni päätepiste, itse lisensiaatintutkimus, otti pitkän ajan valmistuakseen, mutta nyt sen artikkeli löytyy kansallisesta julkaisusta, jota voidaan käyttää myös oppikirjana. Artikkelini on julkaistu maaliskuussa 2021 seuraavassa kirjassa: Aikuissosiaalityö. Tieto, käytäntö ja vaikuttavuus, Gaudeamus 2021.

Arjen toimijuus aikuissosiaalityön nuorilla miesasiakkailla

Millaista on alle 30-vuotiaan sosiaalitoimen pitkäaikaisen miesasiakkaan arki? Millaisia kokemuksia ja toiveita sosiaalitoimen asiakkuuteen liittyy? Vahvistaako sosiaalityö asiakkaan toimijuutta? Nuorten miesten toimijuus – tai lähinnä sen puuttuminen – on kestoteema nyky-yhteiskunnassamme käydyssä keskustelussa.

Haastattelin aikuissosiaalityön miesasiakkaita, koska he muodostavat valtaosan alle 30-vuotiaista asiakkaista. Nuorten miesten tilanteesta on kannettu huolta vuosikymmenten ajan: julkisuudessa esitetään säännöllisin väliajoin erilaisia tilastoja miesten pahoinvoinnista, joka on yleisempää kuin naisten. Lisäksi pelätään, että työttömyys passivoi ja syrjäyttää ja altistaa jopa työkyvyttömyydelle. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ollaan huolissaan siitä, kadottavatko työttömät työkykynsä myötä koko toimijuutensa.¹ Voidaan kuitenkin miettiä, ollaanko yhteiskunnassa oikeasti huolissaan näiden miesten hyvinvoinnista – vai sittenkin kansantalouden tilasta ja taloudellisista reunaehdoista.²

Tarkastelen tässä luvussa sitä, millaisena aikuissosiaalityön pitkäaikaisasiakkaina olevien nuorten miesten toimijuus ja heidän arkensa näyttävät. Olen kiinnostunut siitä, missä määrin tutkimukseni miehet kokevat voivansa itse vaikuttaa tilanteeseensa ja kuinka paljon rakenteet tai jonkun muun toimijan odotukset määrittelevät lopputulosta. Lisäksi pohdin, miten sosiaalityö mahdollistaa ja tukee asiakkaiden omaa toimijuutta. Ajattelen samoin kuin Maija Jäppinen, että toimijuus ei ole autonomista, vaan se riippuu sosiaalisista rakenteista ja prosesseista.³

Arki ja toimijuus käsitteinä

Ihmiset elävät arkeaan miettimättä sitä ja suorittavat tuttuja rutiineja päivästä toiseen. Mutta vaikka kaikella on arkinen ulottuvuutensa, kaikkea ei kuitenkaan määritellä tutkimuksellisesti arjeksi.⁴ Arki on sosiaalista todellisuutta, ja ihmisten

¹ Ks. esim. Sandberg 2011, 1–2, 29–30; Lähteenmaa 2010.

² Vrt. Närhi ym. 2013, 114–115.

³ Jäppinen 2015, 54.

⁴ Jokinen 2005, 10–11.

näkeminen heidän arjessaan edellyttää heidän näkemistään sosiaalisissa suhteissa ja heidän traditoidensa kautta.⁵ Arki on ihmisten omien konkreettisten kokemusten maailmaa. Jokaisella yksilöllä on arkensa, jossa erilaiset rutiinit sitovat hänen mahdollisuuksiaan toteuttaa vapaasti itseään. Arki voi näyttäytyä eri ihmisillä varsin erilaisena, mutta tietyt lainalaisuudet kuuluvat jokaisen arkeen: kaikkien ihmisten pitää nukkua ja syödä. Jotta ihmiskunta pysyy hengissä, tarvitaan myös esimerkiksi lisääntymistä.⁶

Arjen ohella toinen keskeinen käsitteeni on toimijuus. Olennaista toimijuudelle on yksilön tietoinen tuntemus omasta toimijuudestaan. Toimijuuden tunne kuvaa sitä, miten ihmiset kokevat pystyvänsä vaikuttamaan toimintaan, tilanteisiin, tapahtumiin, omaan elämäänsä tai muihin ihmisiin. Toimijuudella taas on yhteys tunteeseen ihmisen sosiaalisesta arvosta.⁷ Nojautun analyysissäni edellä kuvattuun toimijuuden määritelmään, koska sosiaalitoimen pitkäaikaisasiakkaiden mahdollisuudet vaikuttaa toimintaansa ja eri tilanteisiin ovat monesti rajalliset ja myös ulkoapäin määritellyt. Asiakkaan toimijuuden toteutuminen auttamistyössä vaatii paljon enemmän kuin vain asiakkaan kuulemista; se on asiakkaan sitoutumista tai osallisuutta toiminnassa tai jopa toiminnan asiakasohjautuvuutta.⁸

Kanadalainen psykologi Albert Bandura⁹ on jaotellut toimijuuden osa-alueisiin, joista valinnanvapaus on aina riippuvainen ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja rajoituksista. Muut toimijuuden osa-alueet ovat tavoitteellisuus, ennakointi ja itseohjautuvuus. Lisäksi toimijuuteen sisältyy se, että ihminen on kykenevä reflektoimaan ja arvioimaan toimintaansa sekä tarvittaessa tekemään niihin korjaavia toimenpiteitä.¹⁰ Voidaankin miettiä, miten aineistoni nuoret miehet kykenevät muuttamaan elämäntilannettaan ja miten he kykenevät toisenlaiseen toimijuuteen.

Jos valinnanvapaus, tavoitteellisuus, ennakointi ja itseohjautuvuus ovat toimijuuden osa-alueita, on kysyttävä, miten ne voivat toteutua heikko-osaisten sosiaalitoimen asiakkaiden arjessa. Todellisuudessa sosiaalityön asiakkaiden elämää kuvaavat usein yksilöiden ja ryhmien puutteelliset sosiaaliset olot, vaikeat elämäntilanteet, heikot toimintaedellytykset sekä vähäinen

⁵ Hämäläinen & Kurki 1997, 128.

⁶ Heller 1984, 3.

⁷ Paju 2013, 20.

⁸ Hokkanen 2013, 56.

⁹ Bandura 2001, 16–18.

¹⁰ Ks. myös Emirbayer & Mische 1998, 970.

elämänhallinta.¹¹ Asiakkaiden ongelmien kokonaisuus on monesti syvälleikävä, laaja, vaikeasti hahmotettava ja krooninen. Paljon miestutkimusta tehneen, entisen sosiaalityön professorin Jari Heinosen tutkimuksen¹² mukaan miehiltä odotetaan edelleen vahvaa toimijuutta ja heille asetetaan tietynlaisia odotuksia ja paineita. Heinosen haastattelemat vanhemmat sosiaalitoimen miesasiakkaat kuvasivat suomalaisen miehen elämää tekojen, suoritusten ja ylettömän pätemisen ja tehokkuuden tavoitteluksi.

Syrjäytymispuhe voi toimia myös hallinnan strategiana: jos huomio kiinnitetään vain yksilöön, se sulkee pois yhteiskunnan vastuun ja rakenteelliset mekanismit, jotka tuottavat sosiaalista eriarvoisuutta. Mikäli syrjäytymisen ehkäisemisen tavoitteena on nuorten pitäminen järjestelmässä keinolla millä hyvänsä, se voi olla jopa haitallista, koska nuorta saatetaan rangaista työmarkkinatuen epäämisellä ja toimeentulotuen leikkauksilla.¹³ Syrjäytyneiksi leimatut ihmiset määrittelevät harvoin itsensä tähän kategoriaan kuuluviksi.¹⁴ Voidaankin kysyä, onko siis niin, että sisäryhmä tarvitsee ulkoryhmää kuvitteelliseksi vastavoimakseen, jotta oma identiteetti, eheys ja solidaarisuus vahvistuu ja emotionaalinen tasapaino voivat kasvaa.¹⁵ Kuten Kansaeläkelaitoksen johtava tutkija ja väitöskirjan teemalla Syrjäytymisen yhteiskunta kirjoittanut Tuula Helne on asian kiteyttänyt, syrjäytymisdiskurssi yhdistää puhujiaan mutta ei kohteitaan.¹⁶

Tutkimushaastattelut

Haastattelin tutkimuksessani yhdeksää nuorta miestä, ja ajattelen fenomenologiseen tapaan, että yksittäistapaus voi olla esimerkki yleisestä.¹⁷ Tutkin kokemuksia ja olen tietoinen siitä, että taustani sosiaalityöntekijänä toi minulle etukäteisymmärrystä tästä aiheesta. Pysin sen vuoksi erityisen huolellisesti kuulemaan, mitä miehet sanoivat – ilman, että tulkitsin asiaa oman esiymmärrykseni valossa.¹⁸

Saatuani tutkimusluvut etsin haastateltavani Pirkanmaan kuntien sosiaalitoimistojen ja omien verkostojeni kautta. Lähestyin työntekijöitä

¹¹ Rostila & Vinnurva 2013, 196, 216.

¹² Heinonen ym. 2011, 45.

¹³ Perttula 2015, 12.

¹⁴ Ks. esim. Siiki 2005, 59.

¹⁵ Bauman 1997, 54–55.

¹⁶ Helne 2002, 53; ks. myös 2004, 23–53.

¹⁷ Eskola & Suoranta 1998, 147.

¹⁸ Ks. esim. Krok 2009.

sähköpostitse, kerroin tutkimuksestani ja pyysin työntekijöitä antamaan halukkaille asiakkaille laatimani kirjeen, jonka he voisivat palauttaa sosiaalityöntekijälleen puhelinnumeroineen. Heillä oli myös mahdollisuus ottaa minuun suoraan yhteyttä. Annoin haastattelusta palkkioksi kymmenen euroa käteen niin sanottuna kulukorvauksena, koska tiesin haastateltavien elävän alimmalla sosiaaliturvalla ja halusin jollakin tavalla hyvittää heidän näkemäänsä vaivaa. Sain haastateltavat kokoon marraskuussa 2011 ja keväällä 2012. Tampereen naapurikunnista sain viisi haastateltavaa sosiaalitoimistojen kautta ja Tampereelta neljä työpajojen ja niitä ylläpitävien yhdistysten kautta. Monelle tutkijalle on osoittautunut vaikeaksi löytää ja tavoittaa sosiaalitoimen alle 30-vuotiaita miesasiakkaita tutkimuksiin ja haastatteluihin, ja näin kävi myös omassa tutkimuksessani.¹⁹

Sovin haastattelupaikat ja -ajat haastateltavien toiveiden mukaisesti ja toteutin haastattelut yksilöhaastatteluina kirjastossa tai työpajojen tiloissa. Karkeasti jaoteltuna puolet nuorista miehistä kertoi asioitaan ilman, että minun täytyi juuri esittää lisäkysymyksiä. Puolet sen sijaan vastaili lyhyesti, ja jouduin verrattain paljon viemään keskustelua eteenpäin lisäkommentein.

Haastattelutilanteisiin ja niiden kulkuun vaikutti myös se, että minulla on sosiaalityöntekijän työkokemusta. Jouduin työstämään asiaa itseni kanssa, koska tutkijan rooli on varsin erilainen kuin sosiaalityöntekijän rooli. Työkokemukseni myötä minulla oli ennakkokäsityksiä ja -oletuksia näiden nuorten miesten arjesta. Toisaalta uskon taustani antaneen apua haastatteluihin. Minun oli melko helppo päästä kiinni siihen, mistä haastateltavat puhuvat, ja myös paikallistuntemuksesta oli apua. Tietyissä tilanteissa on tärkeää, että haastattelija pystyy tuomaan nopeasti esille tietämyksensä käsiteltävistä aiheista, jotta hän pystyy keskustelemaan ”tasaveroisemmin” haastateltavan kanssa ja saa mahdollisesti haastateltavan tuomaan hallitsemaansa informaatiota esille.²⁰

Analysoin haastatteluaineiston teemoittelemalla.²¹ Aloitin aineiston analyysin teemahaastatteluni teemoista, jotka toimivat alustavana jäsennyksenä.²² Aloitin ensimmäisestä pääteemastani eli etsin haastatteluista miesten arkeen liittyviä asioita: kysyin aineistolta, mistä nuorten miesten arki koostuu. Tämän jälkeen syvensin teemoittelua analysoimalla, millaiset arjen toimijuutta kuvaavat teemat

¹⁹ Ks. esim. Närhi ym. 2013; Huovila 2013, 84–85; Juvonen 2015, 120.

²⁰ Tienari ym. 2005, 103–104.

²¹ Ruusuvuori ym. 2011, 12.

²² Eskola & Suoranta 1998, 152.

toistuivat arkea koskevissa aineistohavainnoissa. Tämä teemoittelu tuotti kolme pääteemaa, jotka olivat paikkasidonnaisuus, sosiaaliset suhteet ja työelämä. Lisäksi muodostin oman teeman aineistohavainnoista, jotka koskivat sosiaalityön roolia arjen toimijuudessa. Annoin haastateltaville nimet, joiden avulla pystyin koodaamaan vastaukset ja esittämään tutkimukseni sisällä haastattelulainauksia.

Kaikki yhdeksän haastateltavaa asuivat yksin vuokra-asunnossa; kahdella oli ammatillinen tutkinto, seitsemällä pelkkä peruskoulu. Viisi oli ollut palkkatyössä, kaksi oli suorittanut asevelvollisuuden, viidellä oli ollut päihdeongelmaa ja kuusi mainitsi kärsineensä mielenterveysongelmista. Haastattelun ajankohtana kuntouttavassa työtoiminnassa oli viisi. Neljä haastateltavaa ei ollut missään säännönmukaisessa toiminnassa kodin ulkopuolella. Sosiaalitoimen asiakkuus oli voimassa kaikilla, ja se oli kestänyt pisimmillään kahdeksan vuotta ja lyhimmillään vuoden.

Nuorten miesten arjen toimijuus

Haastateltavien päivien kuluminen näyttäytyi aluksi melko sisältököyhänä, mutta lopulta näin ei ollut. Usea kertoi päivien kuluvan tietokoneen ja tietokonepelien parissa tai kavereiden kanssa oleskellen. Kristian määritteli työttömien elämän tietynlaiseksi ja samankaltaiseksi, vaikka tuskin kovin monen työttömän päivät kuluvat *musiikkia tehden*, bändin kanssa keikkaillen tai skeittailuharrastuksessa. Myös Aku kertoi harrastukseksi bändissä soittamisen ja laulujen sanoittamisen. Jami kertoi aluksi nihkeästi sujuneessa keskustelussa pelanneensa aiemmin tennistä useampana päivänä viikossa ja kuin itsestään selvyytensä käyvänsä mummulla lumitöissä, puuhommista ja taloa laittamassa. Lisäksi hän kertoi harrastavansa RC-autoilla ajamista ja niiden korjaamista – aina kun oli varaa. Nico taas kirjoitti runoja ja nuorten lehteen juttuja.

Seuraavassa aineisto-otteessa nuori kertoo, miten hän itse kokee päivien kulumisen ilman työtä tai opintoja.

Haastattelija: Miltäs tuntuu tämmönen, ettei tartte lähteä minnekään?

Tero: En mä tiä, siis mun mielestä tää on parempi, koska mä en tykännyt yhtään siitä paikasta, että se nyt varmaan vaikuttaa aika paljon.

Tero oli aiemmin aktivointitoimenpiteessä työpajalla, jossa tehtiin rutiininomaisia tehdastöitä, ja muu väki oli Teroa selvästi vanhempaa. Tero ei viihtynyt paikassa lainkaan, joten työttömyys tuntui jopa paremmalta vaihtoehdolta. Päiviin kaivattiin sisältöä, mutta sisällön piti olla itselle edes jonkin verran mielekästä. Joutilaisuuskin oli parempi vaihtoehto kuin turhalta tuntuva työvoimapoliittinen toimenpide. Myös aiemmat tutkimukset tukevat tätä.²³ Työttömien pakolliset aktivointitoimenpiteet voidaan kokea jopa omaa toimijuutta nujertaviksi tai omien kykyjen vähättelyksi.²⁴

Miesten kuvaukset olivat osin myös ristiriitaisia. Toisaalta aluksi kerrottiin tilanteen (ilman toimintaa) olevan hyvä niin, että voi välillä rauhoittua. Toisaalta lopuksi todettiin, että jotakin (työtä) pitäisi keksiä. Palkkatyötä ei kuitenkaan niin vain ole saatavilla. Yhteiskunnallinen rakennemuutos ja ammattien erikoistuminen yhdessä yhä kiristyvien työelämän vaatimusten kanssa vaikuttavat niin, että työtä ei tarjota tekeväille vaan ainoastaan osaavalle ja sittenkin valikoidulle väelle.²⁵ Sosiaalinen kuntoutus voisi olla yksi ratkaisu tämänkaltaisiin tilanteisiin, sillä sen laatuksiteerit²⁶ sisältävät yhtenä elementtinä asiakkaiden koulutus- ja työelämäorientaation edistämisen.²⁷ Vaikka laki on ollut voimassa jo kuusi vuotta, sen toteuttamistavoissa on suuria eroja kuntien välillä tai sitä ei toteuteta jopa lainkaan.

Haastateltavat, joilla oli ollut aiemmin riippuvuutta huumeista, osasivat arvostaa tavallista arkea ja sen hallintaa. Aiempi elämä oli ollut jatkuvaa taistelua, pelon ja jännityksen siivittämää, jopa eloonjäämiskamppailua. Tällainen menneisyys tuntui pitävän ihmisen edelleen varuillaan oman jaksamisensa suhteen. Pelättiin, että liiallinen stressi saattaisi aiheuttaa palaamisen aineiden käyttäjäksi. Arjesta selviytyminen vaatii panostusta ja voimia, eikä siihen saa asettaa liikaa muita vaatimuksia.

Pete sanoi kuin ohimennen lauseen, joka voisi sopia kuvaamaan useammankin haastateltavani ajatuksia arjen toimijuudesta: *”että se arjen pyörittäminen ei oo itsestäänselvyys”*. Nuorten miesten puheessa tuntuu olevan läpitunkevana

²³ Hirvilampi ym. 2019; Juvonen 2015, 182.

²⁴ Lähteenmaa 2010.

²⁵ Ks. myös Ylistö 2015; Heinonen ym. 2011, 45.

²⁶ Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §.

²⁷ THL 2018b, 13.

ajatusmallina sama selviämisen ja pärjäämisen eetos kuin edellä mainitussa vanhempiin miehiin kohdistuneessa tutkimuksessa.²⁸ Mitä tapahtuu, kun mies ei pystykään saavuttamaan ympäristön tai hänen itsensä asettamia tavoitteita? Seurauksena voi olla loppuun palaminen tai väsähtäminen, jopa syvä masennus. Silloin voi syntyä epäily, voiko mies enää kaikkien muutosten jälkeen olla pelkästään itsenäinen ja vahva selviytyjä, jota työ lohduttaa. Usein mies yrittää mennä omin voimin eteenpäin, antaen samalla jatkuvia näyttöjä miehisyystään. Miesten maailmasta puuttuu sallivuutta, oikeutta epäonnistua ja mietiskellä, pysähtyä, kuunnella ja pohtia.

Miesten ajattelumalli ei tunnu muuttuneen, ainakaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2018 tutkimuksen²⁹ mukaan, jossa analysoitiin 25 miehen ja 25 naisen omaelämäkerrallista kirjoitelmaa köyhyydestä. Tulosten mukaan köyhyydessä elävät miehet eivät katsoneet yhtä pitkälle tulevaisuuteen kuin köyhyydessä elävät naiset. Miehet kokivat myös syvempää arvottomuutta kuin naiset ja ajattelivat, että aktiivisuus luo arvoa. Tutkijoiden mukaan tämä johtuu siitä, että miehen rooli on voimakkaasti sidottu työhön ja rahaan. Naisilla on sen sijaan enemmän keinoja rakentaa omanarvontunnetta taloudellisesta tilanteestaan riippumatta. Asenteet muuttuvat hitaasti, sillä jo 1980-luvulla lähiötutkimuksessa todettiin, että naiset kokivat maaltamuuton rakennemuutoksen vähemmän dramaattisena kuin miehet.³⁰ Tämä johtui siitä, että kaupungissa naisilla oli enemmän sisältöä omassa arjessaan kuin miehillä.

Haastateltavissani oli miehiä, jotka olivat käyneet aivan pohjalla ja jopa lähellä kuolemaa. Heidän oli haastattelun aikaisessa tilanteessaan mahdollista pysähtyä, pohtia ja myöntää, etteivät pärjää yksin. He katsoivat, että tulevaisuuden suunnitelmat vaativat tarkkaa harkintaa ja toisten ihmisten apua.

Haastateltavien päihteidenkäyttö tuli itselleni osittain yllätyksenä, koska haastateltavat valittiin satunnaisesti ja he olivat kaikki alle 30-vuotiaita. Oli yllättävää, että näinkin pieneen joukkoon mahtui neljä ihmistä, joilla oli rankka huumeausta. Huumeausaineiden käyttö oli alkanut nuorena pilvenpoltteluna, sittemmin oli siirrytty suonensisäisiin huumeisiin, kuten amfetamiiniin, subutexiin, heroiniin ja *"vähän kaikkeen"*. Yksi miehistä oli haastatteluhetkellä korvaushoidossa ja kertoi tämän olevan hänen pelastuksensa. Edellisten lisäksi yhdellä haastateltavalla oli puhtaasti alkoholiongelma. Kolme haastateltavista ei

²⁸ Heinonen 2011, 45.

²⁹ Isola ym. 2019.

³⁰ Kortteinen 1982.

käyttänyt päihteitä juuri lainkaan kuin ehkä muutaman kerran vuodessa. Sen sijaan he kertoivat kärsineensä mielenterveysongelmista. Haastateltavat, joilla oli ollut huumeriippuvuus, kertoivat myös mielenterveyden ongelmista, jopa itsemurhayrityksistä, mutta he katsoivat, että ne kietoutuivat niin keskeisesti pahimpaan käyttöaikaan, että oli vaikea nimetä kaikkein keskeisintä ongelmaa. Elämä ”huumehelvetissä” oli kaiken kaikkiaan kaoottista ja selviytymistä päivästä toiseen. Haastatteluissa miehet tuntuivat aluksi vähättelevän terveysongelmia, mutta myöhemmin tuli ilmi, että yhdellä heistä oli ollut vaikeaa masennusta ja toisella sairaalahoitoa vaativa tarkkaavuushäiriö.

Tilastotiedot kertovat, että vaikka nuorten miesten itsemurhat ja tapaturma-kuolemat ovat vähentyneet, nuoria miehiä menehtyi edelleen vuonna 2015 lähes kolminkertaisesti naisiin nähden. Sekä vuonna 1985 että vuonna 2015 nuorten miesten yleisimpiä kuolemansyitä olivat tapaturmat ja itsemurhat.³¹ Omassa aineistossani yksi haastateltava kertoi neljän tuttavansa tehneen itsemurhan. Väkivaltaiset tai epämääräisissä oloissa tapahtuneet kuolemat tai itsemurhat jättävät surun lisäksi taakseen tietynlaista ahdistusta, kysymyksiä ja selittämätöntä epätoivoa. *”Aattelin, että ei vittu, eihän tääl oo kohta ketään enää.”*

Omaa karua kieltään kertoo myös työttömien ja työllisten välillä olevat suuret kuolleisuuserot. Myös elinajan odotteessa on ylempien toimihenkilöiden ja työntekijöiden välillä selvä ero.³² Työttömyyden lisäksi kuolleisuutta lisää yksinasuminen, eli naimisissa olevat elävät pidempään kuin yksinasuvat. Edellisten lisäksi elämäntavat ja päihteiden runsas käyttö lisäävät kuolleisuusriskiä.³³ Sosiaalitoimen miesasiakkaiden kohdalla kasaantuu siten lukuisia riskejä, joista voi seurata ennenaikainen kuolema.

³¹ Tilastokeskus 2019.

³² Valkonen 2007; Martelin ym. 2005.

³³ Mt.

Nuorten toimijuuden paikkasidonnaisuus

Nuorten miesten arki näyttäytyi melko paikkakuntasidonnaisena. Puolet asuivat edelleen synnyinseudullaan eikä muuttohalukkuutta juuri ollut. Arkea vietettiin myös pääsääntöisesti omassa kunnassa. Liikkuminen on luonnollisesti myös taloudellinen kysymys: ei ole varaa matkustaa. Mikä nuoria miehiä sitten piti kotiseudulla? Tärkein selitys oli ystävät ja osittain myös sukulaiset: *”Mummulta saa aina apua”*. Toisaalta arvostettiin myös paikkojen ja tilojen tuttuutta. Myös totut palvelut ja jopa viranomaiset pitivät paikkakunnalla. Elämässä, jossa on vähän yhteisöjä, joihin kuulua, tuntuu tärkeältä kiinnittyä paikkoihin ja paikkakuntaan ja tuntea olevansa niissä niin sanotusti kotonaan.

Kansalaisten vapaa muutto-oikeus ei toteudu käytännössä samalla tavalla kaikkien kuntalaisten kohdalla, vaan yhteiskunta on jakautunut tässäkin asiassa parempi- ja huonompiosaisiin. On niitä, jotka pystyvät oman valintansa mukaan vaihtamaan asuinpaikkaansa – ja niitä, jotka joutuvat kuuntelemaan muiden asettamia reunaehtoja ja elämään myönnettävien avustusten mukaisesti. Työvoiman liikkuvuutta 2010-luvulla analysoineen tutkimuksen mukaan vuosina 2010–2013 muuttajista noin puolet oli työllisiä ja vain alle kymmenes työttömiä.³⁴

Oma asunto oli miehille hyvin tärkeä asia. Kaikki miehet arvostivat asuntoansa ja olivat siihen kiintyneitä eivätkä kokeneet tarvetta muuttoon. Miehet mainitsivat, että on ylipäättään hienoa, kun on asunto missä olla.³⁵ Asunnottomuuskokemuksista ei erikseen puhuttu, mutta yksi haastateltava mainitsi olleensa vuoden asunnottomana Helsingissä. Asunnon hankkiminen on voinut aiheuttaa miehille elämässä päänvaivaa. Alle 30-vuotias työtön ja tuloton, mahdollisesti luottotietonsa menettänyt mies, jolla on päihdehistoriaa, ei ole vuokranantajien silmissä ykkössijalla asunnonhakijana. Vuonna 2018 Tampereella tilastoitiin olevan 254 asunnotonta, joista 29 oli alle 25-vuotiasta.³⁶ Kodin arvostukseen saattoi liittyä nuorilla miehillä myös sitä, että kyseessä oli monelle ensimmäinen koti, johon on muuttanut itsenäistyessään vanhempiansa

³⁴ Aro 2016.

³⁵ Ks. myös Granfelt 2003.

³⁶ Ara 2019.

luota. Silloin ihmiselle tulee tietty vapauden ja itsemääräämisen tunne sekä tunne oman elämänsä herruudesta.³⁷

Kodin tärkeyttä kuvasti myös se, että siitä haluttiin huolehtia. Kysyessäni päivien kulumisesta usea haastateltava mainitsi siivoavansa, tiskaavansa ja laittavansa ruokaa. Koti haluttiin pitää hyvässä kunnossa ja asia koettiin tärkeäksi.

Iiro: Oon tehnyt itelle parit shortsit ja verhoja ja päiväpeittoja, kaikkee tollasta, mitä kotona tarttee.

Iiro mainitsi kuin itsestäänselvyytenä, että kotona *tarvitaan* verhoja ja päiväpeittoja, joita hän oli sitten itse tehnyt työttömille tarkoitettussa työpajassa. Eli kotia myös sisustettiin.³⁸ Peten kertomuksessa taas tuli ilmi, että koti alkoi hahmottua hänelle laajemmin henkiseksi tilaksi sen jälkeen, kun hän oli lopettanut huumausaineidenkäytön.

Pete: Nyt on kiva, kun on pitkästä aikaa koti, jota on valmis laittamaan ja sillai, että sen tuntee turvalliseks paikaks. Mutta ei ne [hienot puitteet] enää määritä mua mitenkään. Tää [koputtaa päätänsä] on se mun temppele, jota mun pitää hoitaa. Eli mä oon ruvennut nyt kuuntelees itteeni, että mä huomaan niin paljon mitä se on se juttu, että sä voit olla sillai sinut ittes kanssa.

Petelle tärkeää ei siis ole enää ulkoinen kulissi vaan se, mitä ihminen on itsessään, mitä pään sisältä löytyy. Hän on päässyt toimijuudessa jo sille asteelle, että hän voi löytää tärkeimmän toimijuuden omasta itsestään, henkisestä tilastaan. Hän on päässyt itseohjautuvuuden asteelle.³⁹ Voidaan puhua myös sisäisestä kodista. Sisäinen koti sijaitsee ihmisen sisällä ja sinne voi vetäytyä, kun loukkauksia satelee tai maailma murjoo. Sisäisen kodin voi rakentaa juuri sellaiseksi kuin itse haluaa, ja sinne ei kukaan ulkopuolinen pääse ilman lupaa.⁴⁰

Edellä mainitut esimerkit kuvaavat, miten miesten toimijuus arjessa toteutuu eniten omassa kodissa. Siellä ei kukaan muu valvo heidän ajankäyttöään eikä määrittele, miten heidän tulee toimia. Omassa asunnossaan he voivat itse vapaasti säädellä kodin mentaalisen ja fyysisen tilan. Kodin arvostuksen kautta he saavat elämäänsä hallinnan tunnetta, itsekunnioitusta ja toteuttavat

³⁷ Autonen-Vaaraniemi 2009, 19.

³⁸ Mt., 145.

³⁹ Mt.

⁴⁰ Granfelt 1998, 106.

toimijuuttaan. Saadessaan valtaa ja vastuuta he käyttävät toimijuuttaan vahvasti, tavoitteellisesti ja järkevästi – toisin kuin ehkä monesti oletetaan.

Yhteiskuntapolitiikassa on siten puututtava asuntopolitiikkaan, asuntojen saatavuuteen, erilaisiin vaihtoehtoihin sekä asumisen tukemiseen. Yhtä lailla aikuissosiaalityössä on erityisen tärkeä tukea nuoria miehiä asunnon hankkimisessa ja pitämisessä. Asunnottomuutta ja asumista ei tule nähdä sellaisena yhteiskuntapolitiikan rakenteellisena ongelmana, johon ei sosiaalityön keinoin ole mahdollista vaikuttaa. Asumisen ympärille voi rakentaa mielekkään sosiaalityön toimintamallin, jossa toteutuvat suhde tilaan ja sen haltuunottoon – josta nuoret miehet edellä kertoivat. Tilojen tasoina voidaan nähdä suhde omaan sisäiseen maailmaan (ks. edellä Peten lainaus), suhde omaan asuntoon ja siitä huolehtimiseen, suhde omaan asuinalueeseen ja sosiaaliseen verkostoon sekä lopuksi suhde yhteiskuntaan ja siihen integroitumiseen työn, koulutuksen tai vertaistoiminnan kautta. Sosiaalityön ja erityisesti vertaistuen avulla voidaan työstää näitä kaikkia suhteita.⁴¹ Asunto on ihmisen perustarve. Ihminen ei pysty toimimaan ilman kotia, tai toimijuus on silloin vähintäänkin hyvin rajoittunutta. Viranomaiset voivat myös vähentää nuoren toimijuutta ohittamalla asiakkaan toiveet asumismuodosta.⁴²

Toimijuus sosiaalisissa suhteissa

Aineistoni miehet olivat kaikki muuttaneet pois lapsuudenkodistaan miltei heti täytettyään 18 vuotta. Kaksi heistä oli muuttanut jo 16-vuotiaana toiselle paikkakunnalle opiskelujen vuoksi. Suomalaisessa yhteiskunnassa nuoret muuttavat länsieurooppalaisesti tarkasteltuna varsin nuorena pois syntymäkodistaan. Miehet muuttavat lapsuudenkodistaan keskimäärin 22,7-vuotiaana, kun taas esimerkiksi Kreikassa, Italiassa ja Espanjassa muutetaan vasta yli 30-vuotiaana.⁴³

Vaikka kotoa oli muutettu aikaisin pois, jonkinlainen yhteys vanhempiin, erityisesti äitiin, oli säilynyt: kaikki miehet mainitsivat pitävänsä yhteyttä äitiinsä. Tosin yhteydenpidon tiiviys ja suhteen laatu vaihtelivat haastateltavasta toiseen. Minulle tuli tunne, että aiheen käsittelyä osin myös välteltiin. Kristianin oli vaikea ymmärtää, miten äiti oli jaksanut tukea häntä pyyteettömästi vuodesta

⁴¹ Granfelt 2003, 69.

⁴² Ks. esim. Juvonen 2015, 172.

⁴³ Eurostat 2019; Juvonen 2015, 169.

toiseen. Äiti oli myös tärkein tuki pääsemisessä eroon huumeista. Vanhemmuus säilyy siteenä ja velvoitteena, vaikka matkan varrella olisi tullut välirikkoja tai pettymyksiä. Vanhemman suhde lapseensa eroaa ratkaisevasti muista suhteista tämän epäsymmetrisyyden vuoksi.⁴⁴

Toisaalta suhde toiseen vanhempaan eli isään vaikutti kaikkien nuorten miesten tapauksessa olevan selvästi heikompi kuin suhde äitiin. Arjen kuvauksissa ei mainittu, miten lapsuudessa tai nuoruudessa ja sittemmin oli tehty asioita yhdessä isän kanssa (tai oliko ylipäätään tehty).

Eniten mainintoja sosiaalisista suhteista saivat ystävät ja kaverit. Sisaruksia oli kaikilla, ja heihin pidettiin jonkin verran yhteyttä. Kuvausten perusteella yhteys sisaruksiin ei kuitenkaan vaikuttanut kovin tiiviiltä. Synä tähän mainittiin esimerkiksi iso ikäero tai että sisarukset olivat sisarpuolia, joihin ei pääsääntöisesti ollut syntynyt kovin läheistä suhdetta. Välimatka tai auton puuttuminen mainittiin myös esteenä kaikkeen yhteydenpitoon.

Suhde ystäviin ei ollut kuitenkaan täysin yksiselitteinen. Puolella haastatelluista miehistä oli paljon kavereita ja ystäviä, mutta toisella puolella ei tuntunut olevan luotettavia kunnon ystäviä haastattelun aikaan eikä myöskään aiemmin. Miehet, joilla oli ollut aiemmin riippuvuutta huumeista, kertoivat hankaluudesta suhteessa aiempiin kavereihin, jotka käyttävät huumeita. Heihin törmää väkisin ja toisaalta tietää, ettei voi palata tällaiseen tuttavapiiriin. Yksi miehistä mainitsi, että ajoilta, jolloin hän käytti huumeita, oli jäänyt joku hyvä ystävä, ja että heissä oli edelleen tärkeitä ihmisiä. Lisäksi Nimettömien narkomaanien vertaisryhmän (NA-ryhmien) kautta saattaa löytyä uusia ystäviä, vaikka kaikilla on takanaan käyttöhistoria.

Pete: Siel käyttömaailmas, se menee ihan käsittämättömäksi. Eihän ne oo mitään ystävyysuhteita sitten. Oon ollut vaan helpottunut, että niistä on päässyt eroon, ettei oo riippuvainen tai velkaa.

Miehistä vain yksi kertoi seurustelewansa sillä hetkellä. Hänen lisäksi kolme miestä mainitsi puheissaan entisen tyttöystävän. Muut haastateltavat eivät puhuneet seurustelukumppaneista mitään. Perheen perustamiselle tai kumppanin löytämiselle ei kukaan esittänyt tulevaisuuden toiveita. Tutkimusten mukaan parisuhteessa elävät ihmiset ovat terveempiä, tyytyväisempiä

⁴⁴ Rotkirch 2000, 187.

elämäänsä ja elävät pidempään. Erityisen hyvää parisuhde tuntuu tekevän miehille.⁴⁵

Haaveet perheen perustamisesta ovat muuttuneet koko väestössä viime aikoina jyrkästi. Väestöliiton teettämän tuoreen tutkimuksen mukaan 20–39-vuotiaista naisista ja miehistä 12,8 prosenttia vastasi ihanteellisen lapsilukunsa olevan nolla.⁴⁶ Aiemmin näin vastanneiden osuus on ollut alle neljä prosenttia väestöstä. Ikä, koulutus, työasema ja tulot vaikuttavat sekä naisilla että miehillä niihin syihin, joiden vuoksi lapsia ei suunnitella. Aineistoni miehet olivat melko nuoria; lisäksi he olivat sekä tuloiltaan että työasemaltaan heikoimmassa asemassa olevia kansalaisia. Tällaisessa tilanteessa ei välttämättä ensimmäiseksi tule mieleen perustaa perhettä.

Toimijuus suhteessa työelämään

Kaikki haastattelemiini nuoret miehet olivat kokeneet työttömyyttä. Pisimmillään sitä oli kestänyt kuutisen vuotta. Neljä haastatelluista oli haastatteluhetkellä kokonaan työttöminä eikä ollut mukana missään aktivointitoimenpiteissä. Mikäli kokemusta kesätyöstä ei lasketa, ei neljällä haastateltavalla ollut palkkatyöstä lainkaan kokemusta. Tämä on verrattain iso osuus, jos ajatellaan, että haastateltavat olivat keskimäärin 24-vuotiaita. Toimijuutta palkkatyössä ei ollut päässyt syntymään, mutta usea oli haastattelun aikaan työttömien työpajalla ja koki tämän itselleen mielekkääksi. Tätä kuvastaa hyvin Nicon seuraava toteamus:

Nico: Illalla, jos on ollut koko päivän sillai, ettei oo keksinyt mitään tekemistä, tai ollut sillee vaikka tyhjän päällä sen iltapäivän ja illan, niin sitten miettii illalla, että jes: huomenna on paja! Jotenkin sellanen kiinnekohta elämässä, semmonen. On kyllä tosi korvaamaton juttu.

Nicon esimerkki kuvastaa sitä, miten aktivointitoimenpiteet voivat lievittää työttömyyden haitallisia seurauksia. Niiden avulla arkeen ja ajankäyttöön tulee rakennetta ja voidaan kiinnittyä yhteisiin päämääriin.⁴⁷ Nicon tapauksessa aktivointitoimenpide oli mielekäs, mutta mikä tahansa toiminta ei nuorille miehille sitä ollut. Tämä asenne tuntuu aiheuttavan eniten ristiriitoja

⁴⁵ Ks. esim. Aromaa & Koskinen 2004.

⁴⁶ Berg 2019.

⁴⁷ Ks. myös Elonen ym. 2017, 284.

viranomaisten ja asiakkaan välillä. Asiakkaiden tulisi viranomaisten mielestä ottaa vastaan mikä tahansa aktivoiva toimenpide, koska he elävät yhteiskunnan varoilla. Viranomaisten mielestä on parempi tehdä mitä tahansa kuin ”lojua kotona”. Jatkuva toimetttömyys ei noussut aineistossani kuitenkaan miesten toiveeksi. Kukaan ei sanonut ajatelleensa elää toimeentulotuella loppuelämänsä. Ylipäättään tekemistä arvostettiin, ja sen vastapainona työttömyys näyttäytyi pitkästyttävänä ja ongelmiin johtavana asiana.

Iiro: Ei, kyllä sitä täytyy jotain tehdä tässä maailmassa, on sitä ollut tossa sossun luukullakin koko ajan. On vähän liian pitkäänkin omasta mielestä, mutta... Kyllä mä tunnen sitä porukkaa, joka ei tee oikeestaan mitään. Kun kattoo sitä, niin ei se ole kovin hohdokasta. Niillä on sit kyllä ne päihteet aika paljon kuvioissa.

Kristian: Tosiaan ei se työttömänä olo, se on aika paskaa. Saattaa se tuntua hyvälle sit, kun jää työttömäks, mutta sillee kun sitä koko ajan elää, samaa kauraa.

Kysyessäni miehiltä, mitä he ajattelevat, milloin ihminen heidän mielestään on syrjäytynyt, sain vastaukseksi kaikilta yhdeksältä seuraavaa: ihminen on syrjäytynyt silloin, kun hän jää yksin kotiin ja eristäytyy, hänellä ei ole sosiaalisia suhteita tai kun hän on ahdistunut ja masentunut tai hänellä on muita mielenterveysongelmia. Osa mainitsi huumeidenkäytön varmana tienä kohti syrjäytymistä. Yksi haastateltava mainitsi tässä yhteydessä myös vankilan: ”No linnassa syrjäytyy.” Jääminen kotiin kuvasi haastateltavien mukaan tietä kohti syrjäytymistä, mutta se kuvasi pikemminkin henkistä eristäytyneisyyttä kuin sitä, että ollaan työ- tai koulutusmarkkinoiden ulkopuolella. Pete näki tärkeimmäksi ja haasteellisimmaksi kohdaksi peruskoulun loppumisen, koska siinä moni voi ”jäädä kelkasta.” Hän ajatteli sen olevan väärä kohta lähteä omilleen, koska ”ihmiset on niin sekaisin ja kaikilla on ihan eri lähtökohdat, miten saa perheestä tukea sun muuta”. Tästä kertoo myös tutkimus vuodelta 2019.⁴⁸

Seuraavassa aineisto-otteessa Kristian kertoo, miten hän kokee olleensa myös järjestelmästä syrjäytynyt:

Kristian: Kyllä itekin ehkä tuntee vähän olevansa sillee syrjäytynyt, muttei sillee henkisesti vaan ehkä enemmän... kaikest tästä järjestelmästä. [...] Tuntuu, että on tippunut heti sillon kun on koulut

⁴⁸ Vanttaja ym. 2019, 491.

lopettanut kokonaan kyydist... Ja sit vähän tuntuu, että on koko ajan juoksemassa peräs, mutta silti ei yllä siihen kyytiin.

Suurin osa totesi kuitenkin, ettei koe olevansa syrjäytynyt tai olleensa aiemminkaan. Perusteluina he mainitsivat, että kun on ystäviä, ei ole masentunut, tai kun on päässyt nuorten työttömien työpajalle, ei ole syrjäytynyt. Lähes kaikki vertasivat itseään ja tilannettaan muihin tai yhteiskunnan yleisiin arvoihin: "Kun on tämmönen tietty kaava, mihin täytys pyrkiä ja pystyä." Pääsääntöisesti miehet eivät kokeneet itseään syrjäytyneeksi, koska he pystyivät toteuttamaan toimijuuttaan harrastustensa kautta, ystävien kanssa yhdessä ollessa tai nuorten työpajalla. Taustalla oli kuitenkin ajatus, että yhteiskunta ja yleinen mielipide pitää heitä kunnan toimijoina vasta, kun he ovat palkkatyössä tai opiskelemassa ammattiin.

Sosiaalityöntekijä toimijuuden mahdollistajana

Kysyin myös siitä, miten nuoret miehet hahmottavat sosiaalityön palvelut ja millaisia mahdollisia muutoksia ne saavat aikaan asiakkaiden toimijuudessa. Kokemuksia erilaisista sosiaalitoimistoista, työntekijöistä, asioinnin tavoista ja tiheyksistä oli kertynyt paljon. Esimerkiksi toimeentulotukea oli haettu sekä kirjallisilla hakemuksilla että kasvotusten ajanvarauksilla noin kerran kuussa. Suurimmalla osalla miehistä oli kuitenkin pysynyt sama sosiaalityöntekijä tai oli vaihtunut korkeintaan kerran. Työntekijän pysyvyys nousikin tärkeimmäksi asiaksi hyvässä asiakaskokemuksessa. Oma sosiaalityöntekijä, joka tunsi asiakkaan, vaikutti ratkaisevasti asioinnin sujuvuuteen ja luottamuksen rakentumiseen. Työntekijä, joka "tietääkin vähän siitä sun elämästä. Siinä on se kontakti kumminkin." Jos oma työntekijä oli poissa, "siltoin kaikki meni ihan päin mäntyä".

Asiakkaan toimijuus syntyy pysyvässä ja tutussa asiakassuhteessa, jossa asiakkaalle tulee tunne, että työntekijä on aidosti kiinnostunut asiakkaan asiasta. Ilman luottamusta on vaikea synnyttää toimijuutta. Jotta toimijuus voi syntyä, asiakkaan tulee sitoutua tai tuntea osallisuutta toiminnassa,⁴⁹ mutta samoin myös työntekijän tulee sitoutua yhteiseen asiaan. On tärkeää, että myös työntekijä hoitaa sovitut asiat, on auttavainen ja tukena asiakkaan erilaisissa tilanteissa. Siltoin voidaan puhua jo kahdenkeskisestä toimijuudesta. Puhutaan yhteistoimijuudesta, jossa kaksi erilaisessa valta-asemassa olevaa yksilötoimijaa

⁴⁹ Ks. myös Hokkanen 2013, 56.

toimivat yhdessä ja heikommassa asemassa olevan on mahdollista hyötyä tästä.⁵⁰ Asiakkaille on tärkeää, että heille tulee tunne siitä, että myös työntekijä toimii heidän hyväkseen.

Täysin sama tulos nousi tutkimuksessa etsivästä työstä: nuorten toimijuuden vahvistamisessa tarvitaan pitkäaikaista kumppanuutta ja tukea.⁵¹ Auttamistyön vuorovaikutus, kohtaaminen tai kohtaamattomuus, oli hyvin merkityksellistä.

Nuoret miehet yhdistivät sosiaalityön vahvasti toimeentulotukeen.⁵² Kysyessäni muusta avusta ja kohtaamisesta tuntui vastauksia olevan vaikea löytää. Jollekulle suhdetta sosiaalityöntekijään ei ollut syntynyt lainkaan, ja oli helpottavaa, kun toimistolla ei tarvinnut edes käydä. Anna Metteri⁵³ on puhunut sosiaalityön byrokratiatyöstä, jossa asiakkaan sosiaaliset ja taloudelliset oikeudet toteutuvat mutta asiakassuhde ei tuota psykososiaalista tukea eikä sosiaalisuuden elementtejä hyödynnetä.

Miehet kuvasivat, että joidenkin työntekijöiden tapauksessa joutuu ikään kuin *”kerjäämään”* toimeentulotukea ja selittämään asioitaan perinpohjaisesti saadakseen itselleen sosiaaliturvaa. Työntekijöiden sanotaan käyttäytyvän, kuin raha lähtisi heidän omasta pussistaan.

Aku: No en tiiä, siis kun on olemassa niitä hyviä sosiaalityöntekijöitä, mutta enemmän tuntuu, että on niitä huonoja. Tuntuu, että aina kun sinne menee, niin tuntuu kuin riistäis niiltä työntekijöiltä sitä rahaa sieltä.

Kristian: [...] koitti ehdotella viimesen päälle kaikkee muuta, ettei sais toimeentulotukea ja näin. Koko aika ohjas mua vaan pois päin sieltä, tullut vastaan vaan sillai käännytti. Siltä se ainakin tuntu silloin alkuun.

Työntekijä saattaa kuvitella tukevansa asiakkaan toimijuutta, mutta tällainen menettely voi toimia päinvastoin. Poiskäännyttämistä voidaan perustella yksilön omalla vastuulla ja aktivoinnilla. Asiakasta kannustetaan auttamaan itse itseään,

⁵⁰ Bandura 2001.

⁵¹ Juvonen 2015, 103.

⁵² Huom! Toteutin tutkimukseni ennen perustoimeentulotuen Kela-siirtoa.

⁵³ Metteri 2012, 237.

mutta käytännössä tämä usein tarkoittaa sitä, että asiakas jää tosiasiasa vaille tarvitsemaansa tukea ja välittämistä.⁵⁴

Ajatukset toimijuudesta ovat monesti ristiriitaisia asiakkaan ja työntekijän välillä. Sosiaalityöntekijä ajattelee, että asiakkaan toimijuutta on vahvistettava saamalla hänet pois passiivisesta sosiaalityön asiakkuudesta ja ohjaamalla hänet esimerkiksi aktivointitoimenpiteen pariin. Tämä menettely näyttäytyi aineistossani nuorille miehille jopa poiskäännyttämisenä: heille tuli tunne, että sosiaalityöntekijä ei halua pitää heitä asiakkaana eikä anna heidän rauhassa miettiä seuraavia vaiheita elämässään. He saattoivat olla tilanteessa, että monenlaista oli jo kokeiltu ilman tuloksia. Heistä tuntui, että sosiaalityöntekijä ei riittävästi kuunnellut ja kartoittanut asiakkaan todellista tilannetta vaan ”tuputti” omia vaihtoehtojaan. Vaihtoehdot eivät välttämättä kiinnostaneet asiakkaita ollenkaan. Toisinaan sosiaalityön ehdotukset toki antoivat elämälle paljon paremman suunnan – kuten aineistossani nuorten työttömien työpajojen toiminta oli tehnyt.

Asiakkaan toimijuutta ja osallisuutta tukee parhaiten se, että hänen tilanteestaan tehdään perusteellinen ja kokonaisvaltainen selvitystyö, joka jäsentää hänen ongelmiaan ja etsii niihin ratkaisuja.⁵⁵ Toisaalta omassa aineistossani nuoret miehet hermostuivat, jos työntekijä kyseli liikaa ja liian tarkkoja kysymyksiä, ”tenttasi”. Silloin asiakkaille tuli tunne, että koko heidän elämänsä valvotaan. Asiakkaan toimijuuden toteutumisessa on joka tapauksessa tärkeää, että hän kokee tulevansa kuulluksi, olevansa subjekti ja voivansa valita, kokee, että hänellä on oikeus tehdä päätöksiä sekä mahdollisuus elää ja toimia haluamallaan tavalla.⁵⁶

Seuraavassa lainauksessa Pete kuvaa yhteiskunnan antaman tuen tärkeyttä:

Pete: [V]aikka se [fatta] oikeesti on tästä näkökulmasta niin hieno juttu, että sillä luodaan kaikille mahdollisuus jotenkuten normaaliin elämään. Kun se ei oo itsestäänselvyys kenenkään kohalla, että on rahkeita ees siihen koulu- tai työ- tai ylipäätään, että pystyis käymään töissä.

Peten kuvauksessa tulee esiin, miten sosiaalitoimi mahdollistaa toimijuutta niillekin, jotka eivät pärjää omin avuin.

⁵⁴ Heinonen ym. 2011, 53.

⁵⁵ Rostila & Vinnurva 2013.

⁵⁶ Hokkanen 2013, 63.

Oleennaista on, että nuori voi osallistua oman toimijuutensa määrittelyyn ja rakentamiseen siten kuin kykenee sen tekemään. Näitä yhteiskunnallisia tukirakenteita, joiden avulla tilapäisesti tai toistuvasti vaikeuksissa olevat kansalaiset selviytyvät tilanteistaan, pitää talous- ja tuloskeskeisistä poliitikoista huolimatta puolustaa ja ylläpitää.⁵⁷

Yhteenvedona voidaan todeta, että mielikuvat asioinnista tuntuivat liittyvän hyvin vahvasti sosiaalityöntekijään: hyvä ja miellyttävä kohtaaminen sosiaalityöntekijän kanssa määritti asiointia myönteiseksi ja vahvasti asiakkaan toimijuutta. Vastaavasti taas huonoksi tai epämiellyttäväksi koettu kohtaaminen väritti koko sosiaalitoimiston ja järjestelmän kielteisesti. Työntekijä on asiakkaalle hyvinvointivaltion henkilöitymä. Työntekijän asenne ja toiminta vaikuttavat siihen, millaiseksi asiakkaan luottamus järjestelmään rakentuu. Vaikka asiakkaan kaikkiin tarpeisiin ei usein kyetäkään vastaamaan, tilanteet hoituvat paremmin, jos asiakkaan ja työntekijän suhde toimii hyvin.⁵⁸

Myös työntekijän tukea antava asenne vaikuttaa siihen, miten hyvin toimijuus saavutetaan. Hierarkkiseksi koettu asiakassuhde taas vähentää toimijuutta. Näissä tilanteissa asiakas kokee olevansa työntekijän armoilla. Vallankäyttö voi näyttäytyä jopa irrationaalisenä, jolloin sitä ei ymmärretä. Perusteluja päätöksille ei jakseta kysellä jälkikäteen, koska ajatellaan sen olevan turhaa eikä luoteta, että asia korjaantuu. Sosiaalityön käytänteissä on tärkeää löytää ne kohdat, joissa rakenteiden ja kontekstien valta estää toimijuutta.⁵⁹ Järjestelmämme tulisi kyetä tekemään korjausliikkeitä.

Lopuksi

Tulosteni perusteella alle 30-vuotiaiden sosiaalitoimen pitkäaikaisten miesasiakkaiden arjen toimijuus voi olla paljon moninaisempaa ja vahvempaa, kuin monesti osataan ajatella. Miehet huolehtivat kodistaan, siivosivat, tekivät ruokaa, joku ompeli kotiin verhoja ja päiväpeittoja. Osa soitti bändissä, teki musiikkia, huolehti isovanhemman lumitöistä, pelasi tennistä, kirjoitti runoja ja lehtijuttuja tai ajoi pienoisautoilla. Sosiaalityössä jää helposti huomaamatta tällainen toimijuus. Asiakasta saatetaan katsoa vain byrokratian silmälasien läpi ja hänet kategorisoidaan tulottomaksi ja samalla toimeettomaksi nuoreksi. Ilman luottamuksellista asiakassuhdetta ja keskusteluja sosiaalitoimistossa asiakkaista

⁵⁷ Juvonen 2015, 103–104.

⁵⁸ Metteri 2012, 238.

⁵⁹ Hokkanen 2013, 67.

näyttäytyy helposti vain tämä puoli. 2000-luvulla vallalla olevan aktivointia korostavan sosiaalipolitiikan mukaisesti ammattilaiset ja erityisesti päättäjät voivat ajatella, että tärkeintä on saada asiakas nopeasti jonnekin, kenties työllistämistoimenpiteeseen.⁶⁰ Näin kuvitellaan vahvistettavan asiakkaan toimijuutta. Vaikutus voi kuitenkin olla päinvastainen: asiakas voi kokea menettelyn niin, että hänet käännytetään pois, jolloin hänen toimijuutensa heikkenee eikä hän ole valmis lähtemään muuallekaan – ei edes työntekijän luo varatulle ajalle.

Aineistoni vahvisti entisestään tietoa siitä, miten tärkeää on miettiä asiakkaan arjen toimijuutta. Asiakkaita ei voi laittaa samaan muottiin, vaikka heidän tilanteensa ja taustansa näyttäisivät äkkiä katsottuna samankaltaisilta. Syvällisemmän tutustumisen jälkeen sosiaalityön miesasiakkaista löytyy asioita, jotka voivat vahvistaa heidän toimijuuttansa ja autonomiaa. Tämä edellyttää kuitenkin työntekijältä keskittymistä asiakkaan tilanteeseen huolellisesti, luottamuksen synnyttämistä ja tietynlaista rohkeutta. On myös rohkeutta antaa asiakkaan vain olla ja miettiä rauhassa tulevaisuuden suunnitelmia, vaikka päättäjiltä ja esimiehiltä tulee painetta toiseen suuntaan. Toisaalta sosiaalitoimen niukat resurssit ja yhä lisääntyvät asiakasmäärät sekä muiden palvelujen paikkaamistarve asettavat sosiaalialan ammattilaiset monesti kohtuuttomien tilanteiden eteen.

Nuorten miesten syrjään jäämisestä on oltu huolissaan jo vuosien ajan, eikä ratkaisua tilanteeseen tunnu löytyvän. Sen sijaan, että kysytään, mikä näitä miehiä vaivaa, voitaisiin ehkä kysyä, mikä meidän yhteiskuntaamme vaivaa. Yhteiskunta tuntuu syrjäyttävän nuoria miehiä ja vaativan kaikilta samanlaista pärjäämistä. Paineet tuntuvat olevan monelle liian kovat, ja vertailuasetelma toisiin ihmisiin on jatkuvasti esillä sosiaalisen median ja muiden internetin tarjoamien lähteiden kautta. Poikien kehitys lähtee ulkopuolisuuden raiteille monesti jo varsin varhain ja viimeistään peruskoulun loputtua. Tällaiset nivelvaiheet ovat erityisen tärkeitä, ja niihin tulisi tarjota paljon apua ja tukea.

Tärkein asia, jonka aineistoni nuoret miehet nostivat esiin keinona ehkäistä syrjäytymistä, oli sosiaaliset suhteet ja se, ettei ihminen jää yksin neljän seinän sisään. Toimijuus rakentuu suhteessa toisiin ihmisiin, yhteiskunnan rakenteisiin

⁶⁰ Kotiranta 2008, 21.

ja niiden tarjoamiin toimintamahdollisuuksiin.⁶¹ Toimintamahdollisuuksien tulee kuitenkin olla mielekkäitä, jotta toimijuus vahvistuu.

Palvelujärjestelmämme viranomaistoiminta ei aineistoni perusteella tunnu vastaavan kuin pieneltä osin tämän asiakaskunnan tarpeisiin. Tilanteet ovat usein niin vaikeita ja taustalla on niin pitkään jatkuneita ongelmia, ettei yhdeltä taholta saatu apu ole riittävää. Nuoret tarvitsevat matalan kynnyksen monialaista palvelua, johon on helppo mennä ja jossa on myös sosiaalityöntekijöiden vastaanotto. Tällaisesta on esimerkkinä Ohjaamotoiminta,⁶² josta on saatu hyviä tuloksia. Pelkkä matala kynnyks ei kuitenkaan riitä, kuten tutkimus etsivästä työstä osoitti.⁶³ Tärkeintä on saada nuori tuntemaan itsensä osalliseksi ja autonomiseksi oman elämänsä ratkaisuihin. Ulkoapäin tulevat pakot tai ennalta päätetyt ratkaisut eivät vie nuoren asiaa eteenpäin.

Me-säätiö ja Sosiaali- ja terveysministeriö järjestivät vuonna 2019 sadalle nuorelle työpajoja, joissa kysyttiin toiveita, joilla kehittää psykososiaalisen tuen palvelupakettia.⁶⁴ Nuorten pääviestit palveluille olivat toiveet tuesta ja seurannasta koko perheelle, mielen hyvinvoinnin nostaminen keskiöön, tuen saanti elämän perushallintaan, luotettava ja pysyvä, välittävä aikuinen rinnalle, tukea valintoihin, siirtymiin ja tulevaisuuden pohdintaan, harrastusmahdollisuudet kaikille sekä uusia väyliä kavereiden löytämiseen. Lisäksi he sanoivat, että tuen ja tarjonnan tulee mennä nuorten luokse ja olla avoimesti esillä. Oman aineistoni ja kokemukseni perusteella voin yhtyä näihin toiveisiin. Perinteisen sosiaalitoimiston palvelumallin tilalle tai vähintäänkin rinnalle tarvittaisiin paljon erilaisia vaihtoehtoja nuorten kohtaamiseen. On kysyttävä, onko sosiaalitoimistoissa tehtävä asiakastyö vaikuttavaa ja tavoittaako se nuoria asiakkaita.

⁶¹ Tepora-Niemi 2019, 551.

⁶² Ks. verkkosivusto Ohjaamot.fi.

⁶³ Juvonen 2015, 103.

⁶⁴ Björklund ym. 2019.

Lähteet:

- Aro, Timo (2016). Työvoiman alueellinen liikkuvuus 2010 luvulla. <<https://www.slideshare.net/TimoAro/tyvoiman-alueellinen-liikkuvuus-2010-luvulla>>. Katsottu 7.12.2019.
- Aromaa, Arpo & Seppo Koskinen (toim.) (2004). *Health and functional capacity in Finland. Baseline Results of the Health 2000 Health Examination Survey*. Publications of the National Public Health Institute (KTL) B12/2004. Helsinki: Kansanterveyslaitos.
- ARA (2019). Asunnottomat 2018. Selvitys 7.3.2019. <[https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2018\(49593\)](https://www.ara.fi/fi-FI/Tietopankki/Tilastot_ja_selvitykset/Asunnottomuus/Asunnottomat_2018(49593))>. Katsottu 2.12.2019.
- Autonen-Vaaraniemi, Leena (2009). *Eronneiden miesten kodit ja kotikäytännöt*. Acta Universitatis Tamperensis 1445. Tampere: Tampere University Press.
- Bandura, Albert (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology* 52, 1-26. <<https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.psych.52.1.1>>. Katsottu 7.12.2019.
- (2008). Toward an agentic theory of the self. Teoksessa Herbert W. Marsh, Rhonda C. Craven & Dennis Mc Inerney (toim.): *Self-Processes, Learning and Enabling Human Potential. Dynamic New Approached*. Charlotte: Information Age Publication, 15–49.
- Bauman, Zygmunt (1997). *Sosiologinen ajattelu*. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino. (Alkuteos: *Thinking Sociologically*, 1990).
- Berg, Venla (2019). Lapsilukuihanteet, lapsi-aiheet ja syyt lastensaannin lykkäämiseen Suomessa 2018. Tutkimusiltapäivä 16.5.2018. Väestötutkimuslaitos, Väestöliitto. Saatavilla verkossa: <https://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/89962737146b4c17b31df8f608ff7a21/1575793826/application/pdf/8380133/VenlaBerg_lapsilukuihanteet_160518_julk.pdf>. Katsottu 7.12.2019.
- Björklund, Liisa, Ulla Nord & Tom Tarvainen (2019). 100 nuorta kehittäjää. Nuorten terveiset psykososiaalisen tuen palvelupakettiin. <https://stm.fi/documents/1271139/7007736/100+kehitt%C3%A4j%C3%A4%20Nuorten+terveiset+psykososiaalisen+tuen+palvelupakettiin_2018.pdf/6c25d13c-6362-45cf-a63a-4bde30130af2/100+kehitt%C3%A4j%C3%A4%20Nuorten+terveiset+psykososiaalisen+tuen+palvelupakettiin_2018.pdf.pdf>. Katsottu 7.12.2019.

- Elonen, Noora, Jukka Niemelä & Antti Saloniemi (2017). Aktivointi ja pitkäaikaistyöttömien monenlainen toimijuus. *Janus* 25:4, 280-296.
- Emirbayer, Mustafa & Ann Mische (1998). What is agency? *The American Journal of Sociology* 103: 4, 962-1023.
- Eskola, Jari & Juha Suoranta (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.
- Eurostat (2019). Estimated average age of young people leaving the parental household by sex. <<https://ec.europa.eu/eurostat>>. Katsottu 2.12.2019.
- Granfelt, Riitta (1998). *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.
- (2003). *Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta*. Ympäristöministeriö.
- Haarni, Tuukka (1997). Joustavia tiloja. Vallan ja ulossulkemisen urbaania tulkintaa. Teoksessa Tuukka Haarni, Marko Karvinen, Hille Koskela & Sirpa Tani (toim.): *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino, 87–104.
- Heinonen, Jari, Irene Roivainen & Satu Ylinen (2011): *Köyhä byrokratian rattaissa*. Tutkimusjulkaisut 64. Helsinki: Kaks - Kunnallisalan kehittämissäätiö.
- Heller, Ágnes (1984). *Everyday life*. Kääntänyt G. L. Campbell. Budapest: Routledge & Kegan Paul. (Alkuteos: *A mindennapi élet*, 1970.)
- Helne, Tuula (2002): *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Väitöskirja. Yhteiskuntapolitiikan laitos, Helsingin yliopisto.
- (2004). Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa. Teoksessa Helne Tuula, Sakari Hänninen & Jouko Karjalainen (toim.): *Seis yhteiskunta. Tahdon sisään!* Jyväskylä: Minerva-kustannus, 23–53.
- Hirvilampi, Tuuli, Marianne Väyrynen, Ingo Stamm, Aila-Leena Matthies & Kati Närhi (2019). Reflecting on work values with young unemployed adults in Finland. *Nordic Journal of Working Life Studies* 9: 2, 87-104.
- Hokkanen, Liisa (2013). Asiakaskansalaisten toimijuus sosiaalityöllisessä asianajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 55–86.
- Huovila, Eija (2013). *Identiteettiä rakentamassa. Alle 25-vuotiaiden helsinkiläisten nuorten kokemuksia perussosiaalityöstä*. Lisensiaattitutkimus. Sosiaalityöiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Hämäläinen, Juha & Leena Kurki (1997). *Sosiaalipedagogiikka*. Helsinki: WSOY.

- Isola, Anna-Mari, Reetta Siukola & Minna Kukkonen (2019). Gendered experiences of poverty and recognition in the Finnish welfare state, *NORA. Nordic Journal of Feminist and Gender Research*, 27: 3, 152-165.
- Jokinen, Eeva (2005). *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Julkari. Suositus työikäisten sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisen laatuksiteereiksi. <<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-249-9>>. Katsottu 13.9.2020.
- Juvonen, Tarja (2015). *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen*. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 165. Tampere: Vastapaino.
- Jäppinen, Maija (2015). *Väkivaltatyön käytännöt, sukupuoli ja toimijuus: Etnografinen tutkimus lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten auttamistyöstä Venäjällä*. Väitöskirja. Sosiaalitieteiden laitos, Helsingin yliopisto.
- Kortteinen, Matti (1982). *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Helsinki: Otava.
- Kotiranta, Tuija (2008). *Aktivoinnin paradoksit*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 335. Jyväskylän yliopisto.
- Krok, Suvi (2009) *Hyviä äitejä ja arjen pärjääjiä. Yksinhuoltajia marginaalissa*. Väitöskirja. Sosiaalityön tutkimuksen laitos, Tampereen yliopisto.
- Lähteenmaa, Jaana (2010). Nuoret työttömät ja yliviritetty toimijuus. *Nuorisotutkimus* 4, 47–60.
- Martelin, Tuija, Seppo Koskinen, Laura Kestilä & Arpo Aromaa (2005). Terveyden ja toimintakyvyn vaihtelu asuinalueen, koulutuksen ja kotitaloustyypin mukaan. Teoksessa Seppo Koskinen, Laura Kestilä, Tuija Martelin & Arpo Aromaa (toim.): *Nuorten aikuisten terveys. Terveys 2000 -tutkimuksen perustulokset 18-29-vuotiaiden terveydestä ja siihen liittyvistä tekijöistä*. Kansanterveyslaitoksen julkaisu B7/2005, 134–148. Helsinki: KTL.
- Metteri, Anna (2012). *Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö*. Acta Universitatis Tamperensis 1778. Väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto.
- Närhi, Kati, Tuomo Kokkonen & Aila-Leena Matthies (2013). Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 113–145.
- Ohjaamot.fi. Elämässä eteenpäin. Ohjausta alle 30-vuotiaille: <https://ohjaamot.fi/>. Katsottu 13.12.2020.

- Paju, Elina (2013). *Lasten arjen ainekset. Etnografinen tutkimus materiaalisuudesta, ruumiillisuudesta ja toimijuudesta päiväkodissa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Perälä, Jussi (2011). "Miksi lehmät pitää tappaa?". *Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä*. Tutkimus 56. Helsinki: THL.
- Perttula, Rauno (2015). *Syrjäytymispuhe hallinnan strategiana opiskelijahuollon sosiaalityössä*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 517. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.
- Rostila, Ilmari & Jukka Vinnurva (2013). Sosiaalityön asiakkaan toimijuus ja täysimittainen professionaalisuus. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.): *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä*. Tampere: Vastapaino, 196–216.
- Rotkirch, Anna (2000). Pirstoutunut vanhemmuus. Teoksessa Tommi Hoikkala & J.P. Roos (toim.): *2000-luvun elämä. Sosiologisia teorioita vuosituhannen vaihteesta*. Helsinki: Gaudeamus, 187–200.
- Ruusuvuori, Johanna, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (2011). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Johanna Ruusuvuori, Pirjo Nikander & Matti Hyvärinen (toim.): *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 9–38.
- Sandberg, Otso (2015). *Hallittu syrjäytyminen. Miten syrjäytymisestä muodostui lähes jokaiseen meistä ulottuva riski?* Acta Universitatis Tamperensis 2011. Väitöskirja. Tampereen yliopisto.
- Siiki, Anna-Mari (2005). Sosiaalityötä leipäjonossa. Toisin tekemisen mahdollisuus. Teoksessa Timo Kopomaa & Tero Meltti (toim.): *Kaupunkisosiaalityötä paikantamassa*. Helsinki: Yliopistopaino, 55–60.
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014).
<<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidp449032736>>. Katsottu 13.9.2020.
- Tepora-Niemi, Suvi-Maaria (2019). Nuorena vakavasti sairastuneen toimijuus kuntoutuksessa ja mahdollisuudet itsemääräämisoikeuteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 84:5–6, 550–560.
- Tienari Janne, Eero Vaara, & Johanna Meriläinen (2005). Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa Johanna Ruusuvuori & Liisa Tiittula (toim.): *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 103-124.< <https://www.ellibslibrary.com/tau/951-768-290-9>>. Katsottu 7.12.2019.
- Tilastokeskus (2019). Kuolemansyyt. Suomen virallinen tilasto. <<http://www.stat.fi/til/ksyyt/index.html>>. Katsottu 7.12. 2019.

- Valkonen, Jukka (2007). *Psykoterapia, masennus ja sisäinen tarina*. Sosiaalipsykologian laitos, Helsingin yliopisto. Kuntoutussäätiön tutkimuksia 77. Helsinki: Kuntoutussäätiö.
- Vanttaja, Markku, Piia Af Ursin & Tero Järvinen (2019). Kouluun sitoutumattomien nuorten tausta ja tulevaisuusodotukset. *Yhteiskuntapolitiikka* 84: 5–6, 491–503.
- Ylistö, Sami (2015). Miksi työnhaku ei kiinnosta? Nuorten pitkäaikaistyöttömien työnhakuhaluudelle kertomia syitä. *Työelämän tutkimus* 13: 2. <http://www.tyoelamantutkimus.fi/wp-content/uploads/2016/11/Ylisto%CC%88_Miksi-tyo%CC%88nhaku.pdf>. Katsottu 7.12.2019.